

סימן נו

שאל כדור משואל

(מתלמידי ביה"ס בעצמונה גוש קטיף)

שאלה

תלמיד שאל כדור מחברו, שאף הוא היה שואל ששאל את אותו כדור מבעליו. הבעלים עצמם לא השתתף במשחק. תוך כדי משחק בעט השואל השני בכדור והוא התפוצץ.

טענותיו של בעלי הכדור הן:

- א. לבעט בכדור יש דין שואל שחייב באונסין.
- ב. הבעט בכדור בעט בעוצמה חזקה ביותר ולכן הכדור התפוצץ ואין לו דין מתה מחמת מלאכה
- ג. לחילופין הוא תובע את השואל הראשון שהשאל את הכדור לשואל השני ללא ידיעתו.

טענות הנתבעים:

- א. לא שאלתי את הכדור מבעליו אלא ממי ששאל אותו ממנו. והוא לא תובע אותי. איני חייב דבר לבעלים.
 - ב. שיחקתי כרגיל. יש בעיטות חזקות יותר ויש פחות אך לא היתה זו בעיטה חריגה במיוחד. ניתן להתיחס לכך כאל מתה מחמת מלאכה
 - ג. השואל הראשון טוען, שומר שמסר לשומר נאמן – פטור.
- האם יש לחייב מישהו בתשלומי הכדור? (בהנחה שכל השואלים מעל גיל מצוות).

תשובה

הנחתכם היא שאם השואל השני לא ידע שהכדור שואל ממשאל אחר לא התחייב. כלומר שואל מתחייב רק למשאל

ממנו שאל ולא לבעל הכדור.

הנחה זו אינה מוסכמת. יש לברר, מה מחייב את השואל באונסין, התחייבותו למשאל בשעת השאלה (גם אם לא ידע את ההלכה, בעצם שאלתו הסכים לתנאי ההתחייבות שקבעה התורה) או מכיון שכל ההנאה שלו, הנאה זו עצמה היא המחייבת? הנפ"מ לגבי יורש או לגבי אחר ששאל מהשואל ולא ידע שהחפץ שואל. אם נאמר שחייב אונסין הוא בגלל התחייבותו, יורש, או משתמש ללא ידיעה שהחפץ שואל, פטורים. אולם אם עצם השימוש מחייב אף הם חייבים.

למדנו בבבא מציעא (לה ע"ב) במשנה: השוכר פרה מחבירו והשאלה לאחד ומתה כדרכה – ישבע השוכר שמתה כדרכה, והשואל ישלם לשוכר. אמר רבי יוסי: כיצד הלה עושה סחורה בפרתו של חבירו? אלא, תחזור פרה לבעלים.

הלכה כר' יוסי. לר' יוסי השואל **משלם לבעלים** ולא לשוכר, למרות ששאל מהשוכר ולא מהבעלים כי הפרה שייכת לבעלים, ומי ששאל אותה חייב באחריותה גם אם לא התחייב ישירות לבעלים.

אך יש לדחות, אולי שם מדובר שהשואל מהשוכר ידע שהפרה מושכרת ובעצם הוא שואל מהבעלים הראשונים.

המחנה אפרים (הל' שאלה ופקדון סי' א) הביא ראיה דומה אך חותכת יותר מבבא מציעא (צו ע"ב):

כי קא מיבעיא לדמי בר חמא כגון

דבן כרעא דאבוה הוא ולהווי אינהו כשואלים דבעלים.

ועוד דהא קיי"ל כר' יוסי דאמר בפרק המפקיד (ל"ה ב') השוכר את הפרה והשאלה לאחר ומתה כיצד הלה עושה סחורה בפרתו של חברו כלומר ושואל זה בעל דברים דמשכיר הוי, והלכך הכא נמי אף על פי שירשו זכות אביהם בעלי דברים של משאיל הן, וכאותה נמי שאמרו בריש פרק השואל (צ"ו ב') בעל בנכסי אשתו שואל הוי או שוכר הוי ואוקימנא כגון דאגרא איהי פרה מעלמא ואינסבא ונשתמש בה בעלה ומתה, דאילו בעל בנכסי אשתו שואל הוי משלם לבעלים ולא מצי אמר להו אנא בשל אשתי אשתמשית ואיהי תשתעי דינא בהדייכו.

ושמא נאמר דירוש לאו כשואל הוי אלא כשוכר, וכן מצאתי להראב"ד ז"ל עצמו שכתב בב"ק בהגוזל בתרא... י"ל דשואל לא הוי דהא לא שאל ולא מידי דזכות אבוהון הוא דקא ירית.

והר"א אב ב"ד ז"ל פי' מתה אין חייבין באונסיה דוקא בעומדת באגם ולא נשתמשו בה ולכך אין חייבין באונסיה, אבל היכא דרצו להשתמש בה כל ימי שאלתה ואחזיקו בה בתורת שאלה ומתה חייבין באונסיה.

מציינו אפוא מחלוקת בין הראב"ד לבין הר"א אב"ד. לדעת הראב"ד הירוש יורש רק את הזכויות, ולא את החובות של אביו, ולכן דינו כשוכר ולא כשואל. לדעתו, התחייבותו של השואל היא המחייבת אותו ומכיון שהיתומים לא שאלו מהמשאיל הם אינם חייבים באונסין.

דאגרא איהי פרה מעלמא, והדר נסבה. ואליבא דרבנן דאמרי שואל משלם לשוכר – לא תיבעי לך, דודאי שאילה לבעלים היא. כי תיבעי לך – אליבא דרבי יוסי, דאמר: תחזיר פרה לבעלים הראשונים – מאי, שואל הוי או שוכר הוי? אמר רבא: בעל לא שואל הוי ולא שוכר הוי, אלא לוקח הוי,

המחנ"א מוכיח שהבעל לא ידע שהפרה שכורה מאחרים, כי אם היה יודע היה נכנס כשוכר ישיר במקום אשתו, אלא ע"כ הוא לא ידע והשתמש בפרה כשואל שסבור שהיא של אשתו, ודינו כשואל לבעלים שפטור באונסין. הגמ' מסופקת אם דינו כשואל מהבעלים הראשונים, שלא היה לו כל קשר עמהם, וחייב באונסין, מבואר אפוא ששואל חייב בגלל עצם ההשתמשות ולא בגלל התחייבותו למשאיל.

הרשב"א בכתובות (לד ע"ב) מביא את הראיות הנ"ל:

אמר רבא: הניח להן אביהן פרה שאולה – משתמשין בה כל ימי שאלתה, מתה – אין חייבין באונסה.

וכתב בחידושי הרשב"א (כתובות שם):

משתמשין בה כל ימי שאלתה. דכל זכות האב נתרקן אצל הבנים. מתה אין חייבין באונסיה. פי' הראב"ד ז"ל אע"פ שמשתמשים בה שלא קבלו עליהם חוב אביהם.

ונסתפקתי בדינו דבשלמא קודם שנשתמשו בה א"א לחייבם כשואל שהרי הם לא שאלוה... אבל בנשתמשו בה מיהא הרי נכנסו תחת האב ומה הוריש להם אביהם זכות שיש לו בה שישתמשו בה בקבלת האונסין כשואל

אך הר"א אב"ד סובר שהשימוש הוא המחייב את השואל ולכן אם השתמשו בפרה חייבים באונסין.

המחנ"א שם לא הביא את הרשב"א ואת מחלוקתם של הר"א אב"ד והר"א אב"ד והסיק מסוגיה זו שחיובו של השואל תלוי בהתחייבותו:

אלמא דאף על גב דכל הנאתם שלהם, שהרי משתמשים בה, אפילו הכי פטורים דכיון דאינהו לא שאלו לא קבילו עלייהו נטירותא כפרש"י שם, משמע משום דחיובא דשואל משום דגמר וקביל עליה נטירותא.

נוד"ל רש"י בב"ק קיב א ד"ה אין חייבין באונסיה – זלא קבילו עלייהו נטירותא. כלומר, הכל תלוי בקבלת ההתחייבות ולא בשימוש.]

וכן נראה מדברי הר"א ש"ז ולפי זה כתב דיכול המשאיל לומר או קבילו עלייכו אונסין או החזירוה לי יע"ש. הא כל היכא דלא קביל עליה נטירותא לא מתחייב ואף על גב דכל הנאתו שלו.

וההיא דבעל דמתחייב בפרה דעלמא ואף על פי שהיה סבור שהיא של אשתו שהיא עמו במלאכתו אי הוה סבירא לן דבעל שואל הוי איכא למימר דהתם כיון דרבנן הוא דעשאוהו שואל בכל נכסיה איהו נמי אדעתא דרבנן קא נחית כמו שיחייבו אותו.

מחלוקת ראשונים אחרת בנושא זה רמוזה בסנהדרין עב ע"א לעניין גנב:

כי אוקמינא רחמנא ברשותיה – לענין אונסין, אבל לענין מקנא – ברשותיה דמרייהו קיימי, מידי דהוה אשואל. ופירש"י:

אבל לענין מקנא לא קני – אם קיימין

הן אצלו והוא היה בא לעכבו ולומר דמים אני מחזיר לך – לא קני ומהדר להו בעינייהו, דכתיב (ויקרא ה) והשיב את הגזילה, והאי דכי נאנסו מחזיר דמים ולא מצי אמר ליה נאנסו ומיפטר – משום דלא גרע גזלן משואל, **דמשום דכל הנאה שלו** אוקמינהו רחמנא ברשותו לשלומי אם נאנס, דכל כמה דקיימא הדרא בעינא, הא נמי כל הנאה שלו ומיחייב לשלומי.

כלומר גנב חייב באונסין למרות שלא התחייב דבר לבעלים, אלא משום שהוא משתמש בגנבה וכל ההנאה שלו ממילא הוא חייב באונסין. וא"כ ה"ה השואל השני, שלא ידע שהחפץ שואל חייב באונסין.

אך הר"ן והיד רמ"ה כתבו שגנב חייב באונסין למרות שלא קונה את הגנבה, מידי דהוה אשואל שלא קונה את השאלה ובכ"ז חייב באונסין, ולא נימקו זאת בכך שכל ההנאה שלו כרש"י. גם המחנ"א דייק מל' רש"י כמש"כ אלא שהוא דייק מלשון רש"י בב"ק קיב שהבאנו לעיל, שסובר שהכל תלוי בהתחייבות. כנראה שלדעת רש"י זו מחלוקת בין הסוגיה בסנהדרין לר"פ בב"ק.

מסקנתו של המחנה אפרים היא:

לדעתי במחלוקת שנויה, והגם שהבאתי ראיות לומר דכיון דשואל כל הנאתו שלו מתחייב אפילו שלא מדעתו עד שיתנו עם הבעלים ויפטר אותו, מ"מ אין בנו כח להוציא ממון נגד מה שנראה מדברי התוס' ורש"י ז"ל.

וא"כ גם בנ"ד המוציא מחברו עליו הראיה ואי אפשר לחייב את הבעט בכדור שפוצץ אותו.

ב. גם אם נניח שיש למי שפוצץ את הכדור דין שואל יש לפוטרו לכאורה מדין מתה מחמת מלאכה. שהרי כדור נועד

משאה ומתה, ואם שינה להוליכה בבקעה, ואף על פי שלא ראינו אותה מזעת ולא היום חס מאד לומר הוחמה, – יש לומר: אם הלכה בהר היה האויר שולט שם ונותן בה כח ולא תיגע תחת משאה, בבקעה לא שליט בה אויר, והיא היתה חסידת כח, ויגעה לה. כלומר, אין למשכיר הוכחה אובייקטיבית שמחמתה הבהמה מתה, אלא טענה סובייקטיבית, שכל שינוי מתנאי השכירות עלול היה לגרום למות בהמתו.

וכתבו התוס' שם:

והשתא כל אלו אמוראים שבאין לתרץ סוברים כרבא דאמר מלאך המות מ"ל הכא כו', דלאביי דאמר הבלא דאגמא קטלה א"ש מתניתין בלאו הני שנויי וחיוב אפילו מתה כדרכה דאמר ההוא אוירא שהוליכה שם קטלה, אע"פ שאין ידוע שיהא אותו אויר רע כלל יותר מאויר אחר.

וכן פסק הרמ"א בשולחן ערוך (ח"מ סי'

שט ס"ב):

שינה מהר לבקעה ומבקעה להר ונתייגעה ומתה, חייב. וכן אם שכרה להוליכה למקום אחד, והוליכה למקום אחר, ואויר הדרך משונה מבמקום אחר, חייב; וכן כל כיוצא בזה (טור).

כלומר, אפילו רבא שאמר 'מלאך המות מה לי הכא' וכו' מודה שכאשר שינה מדעת בעה"ב והוליכה בדרך אחרת אנו תולים את מותה של הבהמה בשינוי הדרך, והבלא דאגמא קטלה.

וה"ה שואל שהשאל לאחר. שינוי השואל הראשון בנ"ד חמור יותר משינוי דרך, כי אדם מקפיד יותר על העברת חפציו לשואל אחר ללא הסכמתו. והרי אין השואל רשאי להשאל, גם אם השואל השני זהיר יותר,

למשחק ובוועטים בו והוא עלול להתפוצץ. אך טענת התובע היא שהכדור לא התפוצץ מחמת מלאכה, אלא בגלל שהבעיטה היתה בעוצמה חזקה, מעבר למקובל, וא"כ אין זו מתה מחמת מלאכה.

גם אם נניח שאין לו דין שואל הרי לפחות דין שומר יש לו, ושומר שפטור באונסין אם הוא חרג מהמקובל דינו כפושע וחיוב. אמנם אתם השוויתם את פיצוץ הכדור ביד השואל השני להבלא דאגמא (ב"מ לו ע"ב) ואתם טוענים שהלכה כרבא שאמר: 'מלאך המוות מה לי הכא מה לי התם' ולא אמרינן הבלא דאגמא קטלה.

אולם לי נראה לדמות זאת לסוגיא בב"מ

דף עח ע"א:

שוכר את החמור להוליכו בהר והוליכו בבקעה, בבקעה והוליכו בהר, אפילו זו עשר מילין וזו עשר מילין, ומתה – חייב.

ובגמ':

אמרי דבי רבי ינאי: רישא – שמתה מחמת אויר, דאמרינן אוירא דהר קטלה ואמרינן אוירא דבקעה קטלה. רבי יוסי בר חנינא אמר: כגון שמתה מחמת אובצנא. רבה אמר: כגון שהכיש נחש.

ופירש"י:

שמתה מחמת אויר – לא הוחלקה ולא הוחמה ומתה מעצמה, הואיל ושינה בה יכול לומר לו: לא מתה זו אלא מחמת אויר, לא היתה לימודה ליגדל באויר הר וקשה לה, או לא היתה לימודה באויר בקעה וקשה לה.

אובצנא – עייפות ויגיעה ממשאה.

הוליכה בהר – יכול לומר לו עייפות המעלה שעלתה לראש ההר הועיל לה מתחילה, על כן עייפה לה לאחר זמן כשהלכה בדרך החלקה, ויגעה תחת

בעה"ב רואה בעצם השינוי סיבה לתקלה. ואע"פ ששומר שמסר לשומר אינו חייב אלא משום שהשני אינו נאמן לו בשבועה, אך במקום שיש עדים ואין צורך בשבועה שומר שמסר לשומר פטור; וכאן יש עדים שהכדור התפוצץ תוך כדי משחק. בכ"ז אין להתעלם מכך שיש לבעה"ב קפידא על עצם העובדה שהשומר הראשון העביר את החפץ שלו לשומר אחר מבלי לקבל את הסכמת בעה"ב. אלא שקפידא זו אינה סיבה לחייב את השומר הראשון כפושע, אך כל תקלה שתקרה לחפץ יוכלו הבעלים לתלות בשינוי הבעלים.

הדברים מפורשים בשו"ע חו"מ (סי' שמב ס"א):

אין השואל רשאי להשאיל... ואם השאיל לאחרים, אפילו נתקלקל מחמת המלאכה ששאלו בשבילה, חייב. ושם בסי' שמ ס"א:

השואל מחבירו בהמה או מטלטלים ונאנסו בידו, כגון שמת או נשבר או נשבה, חייב.

הרמ"א הגיה:

כל קלקול שאירע בה מחמת מלאכה ששאלה בשבילה... אפילו מתה מחמת מלאכה, פטור; והוא שלא ישנה לעשות בה דבר אחר חוץ מהמלאכה ששאלה בשבילה; שאם שינה ועשה בה מלאכה אחרת חוץ מהמלאכה ששאלה בשבילה, אפילו היא קלה ממנה, תלינן דמחמת אותה מלאכה ששינה מתה.

והק' הסמ"ע (סי' שמ ס"ק ד):

מאי שנא זה מהא דכתבו הטור והמחבר בסימן שמ"ב בשואל שהשאיל לאחרים ונפסד מחמת מלאכה, דכשיש להשואל ראייה שלא שינה בה השני מאשר השאיל והרשה לו עליה דפטור השואל?

ותירץ:

לכן נראה דלא קאמר כאן דלא ישנה אפילו לקלה ממנה, אלא קאמר שאם שינה אפילו דבר קל אזי תלינן דמחמת השינוי מתה, ומיירי דוקא באם יש לפנינו איזה ענין שנוכל לתלות בו ולומר שמחמת השינוי מתה, וכעין שכתבו הטור [והג"ה] בריש סימן ש"ט סעיף ב' בהשוכר בהמה להוליכה למקום ידוע והוליכה למקום אחר, דאמרינן אם אירד המקום משונה תלינן בו המיתה... אם יש צד לפנינו לתלות האונס בהפשיעה אפילו בצד רחוק

מבואר בדבריו שמתה מחמת מלאכה פטור רק כאשר לא היה שום שינוי בתנאי ההשאלה. אך אם היה שינוי אפי' שינוי קל אם אפשר לתלות את האונס בשינוי חייב.

ולכן נלענ"ד שלמרות שכדור נועד למשחק ואין הבדל גדול בין צורת משחקו של אחד לזו של אחר, אך מכיון שיש בכל זאת הבדלים בין עוצמת בעיטה אחת לחברתה, העובדה שהכדור התפוצץ דוקא ברגליו של השואל השני היא עילה לבעלי הכדור לטעון שאלמלא היה הכדור בידי השני אולי לא היה מתפוצץ. טענה זו אינה פחותה מטענתו של המשאיל חמור שיכול לטעון שהמאמץ והאוויר בהר גרמו למות הבהמה יותר מאלו שבבקעה וכן להיפך.

אמנם כדור נועד למשחק קבוצתי, אך כאן הוא נמסר לאחריותו של אחד מהם והוא העביר את האחריות לאחר ללא הסכמת בעה"ב, וטענת המשאיל היא שהשני בעט בעיטה חריגה ולכן הכדור התפוצץ. טענתו טענה.

ג. וגם אם נניח שהמשאיל נהג להשאיל את הכדור לבני כיתתו האחרים, וגם השואל השני יתכן שהיה אחד מהם, אך כיון שהיה

שהבעיטה היתה חריגה דינו כפושע. ואפילו אם היה שומר חנם היה חייב, ק"ו שהוא לפחות ש"ש, שהרי נהנה. מיהו, הבועט מכחיש שפשע וא"כ הוא חייב שבועה. ונהגו לפשר במקום שבועה, מכיון שאינו יכול להישבע וגם השואל הראשון לא יכול להישבע שהרי לא הוא בעט בכדור לכן שניהם חייבים בתשלום מסוים.

מסקנה

- א. מחלוקת ראשונים היא אם שואל שהשאל לאחר והכדור נאנס ביד השני שלא ידע שהכדור שואל אם חייב באונסין. ומספק המוציא מחברו עליו הראיה.
- ב. שואל שמסר לשומר ללא הסכמת הבעלים חייב כדין שומר שמסר לשומר, אך אם המשאל נהג לסמוך גם על אחרים – פטור.
- ג. יש מקום לטענת המשאל שהכדור התפוצץ משום שהשואל השני בעט בו בעוצמה חזקה יותר מהמקובל. ואין לפטור מדין מתה מחמת מלאכה.
- ד. גם אם השני אינו שואל דינו לפחות כשומר שחייב שבועה שלא פשע.
- ה. לכן נראה שאמנם מעיקר הדין אין לחייב אותו בתשלום על הנזק. אך בכ"ז לפני משורת הדין, מן הראוי שישא בתוצאות ולא יפיל את כל ההפסד על מי שהשאל לו או על בעלי הכדור. ולפנים משורת הדין מן הראוי שגם כל השותפים למשחק, ונהנו מכדור שאינו שלהם, ישתתפו אף הם בהוצאות.
- ו. ההגינות מחייבת שכל המשתתפים במשחק ישאו יחד בנזק כל אחד לפי דרגת חומרותו. אי לכך יש לחלק את ההוצאות: שליש יפסיד בעלי הכדור (שבלא"ה לא מגיע לו כדור חדש, שהרי הכדור היה כבר משומש)

עושה זאת רק לפרקים – לכאורה חייב. דבר זה למדנו מבבא מציעא (לו ע"א) במקרה של ההיא סבתא בשומר שמסר לשומר מוכר לבעלי הפיקדון:

שאני התם, דכל יומא נמי אינהו גופייהו גבה דההיא סבתא הוו מפקדי להו.

שם הם היו מפקידים בדרך כלל אצל אותה סבתא. מה שאי אפשר לומר בנ"ד, שבכל יום היה הכדור מושאל רק לשואל השני. וכן נפסק בשו"ע בסי' רצא סכ"ו:

אם דרך הבעלים להפקיד תמיד דבר זה אצל השומר השני, הרי השומר הראשון פטור מלשלם, והוא שלא ימעט שמירתו... ואם יש עדים ששומר השני כראוי, נפטר שומר ראשון... אם השומר הראשון ראה ויכול הוא לישבע, הרי זה נשבע ונפטר.

משמע שרק אם דרך הבעלים להפקיד תמיד אצל השומר השני פטור השומר הראשון, אך בנ"ד אין לומר כן.

אך הסמ"ע (סי' רצא ס"ק כ) כתב שאם בדרך כלל הוא נהג לסמוך גם על אחרים, השואל הראשון לא פשע ובנ"ד בעל הכדור נהג לסמוך על כל בני כיתתו. ובכל זאת טענת בעל הכדור במקומה עומדת שאין השואל רשאי להשאל גם למי שבעל הכדור נהג להשאל לו. וא"כ גם השומר הראשון אשם קצת בכך שהשאל את הכדור לשני ללא דעת בעליו, וגם אם היינו מחייבים את השואל השני באונסין, מן הראוי שהשואל הראשון ישתתף בתשלום.

ובאשר לשני אין להתעלם מטענת בעל הכדור שהוא אשם משום שלדעתם בעט בעיטה חזקה מדי. וגם אם נניח שאינו שואל ופטור מאונסין לפחות הוא שומר, ואם אכן צודקת טענתו של בעלי הכדור

בשאר שני השלישים ישתתפו כל המשחקים, כששני השואלים יתנו חלק בראש, כל אחד משני השואלים ייתן חלק כפול מיתר המשתתפים.

סימן נז

שחרור ממאסר של חולה מסוכן

שאלה

אסיר על עבירות כלכליות שהוא חולה מאד, שאין שום דרך להציל את חייו אלא על ידי שחרורו המלא מבית הסוהר. האם חייבים לשחררו ולהצילו?

א. פיקוח נפש במצוות ובפסקי דין

מן המפורסמות שאינן צריכות ראייה הוא שפיקוח נפש דוחה את כל התורה כולה, כגון שבת, יום כיפור ועוד, חוץ משלוש עבירות חמורות שהן: עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים. האם גם פסק דין בכלל קטגוריה זו, ואף הוא נדחה, מפני פיקוח נפש, או לא?

המשנה במסכת מכות (יא ע"ב) אומרת על רוצח בשגגה שחייב גלות:

ואינו יוצא לא לעדות מצוה ולא לעדות ממון ולא לעדות נפשות, ואפילו ישראל צריכים לו, ואפילו שר צבא ישראל כיואב בן צרויה, אינו יוצא משם לעולם, שנאמר: "אשר נס שמה" – שם תהא דירתו, שם תהא מיתתו, שם תהא קבורתו.

כבר התקשו המפרשים מדוע לא נתיר את יציאתו של הגולה לשם פיקוח נפש של כלל ישראל? תשובה אחת אומרת, שמכיון שעם יציאתו של הגולה מעיר מקלטו הוא עלול להסתכן בהריגתו על ידי גואל הדם, אין פיקוח נפשם של האחרים דוחה את

פיקוח נפשו שלו. וכי דמם של האחרים סמוק יותר מדמו הוא?! עי' אור שמח (הל' רוצח פ"ז ה"ח).

אולם מסתברת יותר דעתו של הרא"ה קוק זצ"ל (ש"ת משפט כהן סי' קמד-קמה), שלצורך הצלת כלל ישראל מותר ליחיד למסור את נפשו. הפרט מסתכן לשם הצלת הכלל. על בסיס זה נבנות מערכות צבא ישראל במלחמותיו. שאם לא כך, יוכל כל חייל להשתמט מגיוסו לצבא בטענת פיקוח נפש או ספק פיקוח נפש.

לדעת הרב קוק יש הכרח לפרש הלכה זו, שאין הגולה רשאי לצאת אפילו לצורך פיקוח נפש של כלל ישראל, באופן אחר. יש להבחין בין מצוה לבין פסק דין. מצוה נדחית מפני פיקוח נפש, אולם פסק דין אינו מצוה ככל המצוות, הוא מעמיד את הנידון בסטטוס אחר. למשל, נידון למות נחשב ל'גברא קטילא', ל'מת' מבחינה משפטית, וחייו אינם חיים יותר ככל האדם. אדם החייב ממון אינו רק מצווה לשלם ממון, כמי שמצווה לקנות אתרוג או תפילין, אלא ממונו **משועבד** לצורך החוב, ומבחינה מסויימת הוא פוסק מלהיות בעליו של ממון זה. פסק דין יוצר אפוא **מציאות** משפטית חדשה. מציאות זו, כמוה ככל מציאות מוחשית, היא עובדה קיימת ואין אפשרות לדחותה ככל מצוה מפני פיקוח נפש. פיקוח נפש אינו יכול לשנות עובדות מציאותיות,